

brandy, die op 7 mei 1885 werd geboren, en dat in een tweede programma, 'Terug naar Auschwitz', o.m. Simon Wiesenthal en Willy Brandt aan het woord komen – deze laatste, *Bundeskanzler* van '69 tot '74, sindsdien voorzitter van de Duitse socialistische partij, bracht de oorlogsjaren als emigrant in Scandinavië door, eerst in Noorwegen, vervolgens in Zweden, waarheen hij was ontsnapt.

★

In luttele weken twintig uur radio, dertig uur televisie, alle aan de Tweede Wereldoorlog gewijd. Teveel van het goede? Sommigen menen van wèl. Vooral diegenen die in de oorlog smartelijke verliezen hebben geleden of persoonlijk vervolgd werden, hebben het er moeilijk mee gehad – schrijnend verdriet is naar boven gekomen, ondragelijke, nimmer te verwerken herinneringen zijn geactiveerd. Minder aandacht dan of in het geheel geen aandacht? Neen, dat laatste zou de honderdduizenden die tot de geschonden groepen behoren, eerst recht kwetsen.

Het leven gaat door.

Het is voor velen die vóór de Tweede Wereldoorlog werden geboren, een leven geworden dat als het ware in drie delen uiteenvalt: de jaren vóór, de jaren tijdens en de jaren na die oorlog, en het is die middelste periode, de periode van ontbering, strijd, gevaar en lijden, de periode der abnormaliteit, die in de herinnering centraal staat. Wie denken nog aan de jaren waarin het naoorlogse Nederland vorm kreeg? Weinigen. De oorlogstijd lijkt de enig belangrijke, enig zinvolle; een feit is dat zij anno '85 uit de geschiedenis van Nederland de tijd is die het meest aanleiding geeft tot bezinning en waaraan zelfs bij sommigen een inspirerend effect niet kan worden ontzegd, een tijd waarin het leven in felle kleuren was gepenseeld – de periode die er op volgde, lijkt nu grauw en van betekenis verstoken.

★

Dat verschoven historische perspectief mag de afsluiting van ons werk niet bepalen.

De ontwikkeling van het in een veranderende wereld veranderd